

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Ostatnie rycerstwo Europy : husaria w utworach Wespazjana Kochowskiego

Author: Dominika Fesser

Citation style: Fesser Dominika. (2017). Ostatnie rycerstwo Europy : husaria w utworach Wespazjana Kochowskiego. W: T. Banaś-Korniak, B. Stuchlik-Surowiak, M. Komenda (red.), "Ethos rycerski w kulturze : tradycje i kontynuacje. T. 2, Ethos sarmacki i jego tradycje" (S. 114-130). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ostatnie rycerstwo Europy Husaria w utworach Wespazjana Kochowskiego

Husaria to chyba najbardziej rozpoznawalna formacja wojskowa w Polsce. Dzięki charakterystycznemu uzbrojeniu oraz niezwykle skutecznej taktyce tryumfowała na polach bitew, poczynając od połowy XVI wieku aż po niemal cały XVII wiek¹. Spektakularne zwycięstwa kawaleria ta zawdzięczała nie tyle swojej sile fizycznej czy znakomitemu wyszkoleniu, co mentalności towarzyszy husarskich, dla których najważniejszymi wartościami były: chęć zdobycia sławy, pomnażanie osiągnięć przodków oraz miłość do ojczyzny. Te elementy ethosu rycerskiego, propagowane przez cały stan szlachecki, najpełniej realizowały się w szeregach husarii, nazywanej nie bez przyczyny ostatnim rycerstwem Europy – jazda ta w przeciwieństwie do „zwykłych” żołnierzy nie walczyła bowiem dla żołądu².

W ostatnich latach obserwować można wzrost zainteresowania husarią. Liczne grupy rekonstruujące tę formację oraz inicjatywy społeczne kultywują pamięć o zwycięstwach „skrzydatego rycerstwa” oraz propagują wiedzę o jego uzbrojeniu i taktyce³. Do wzrostu zainteresowania

¹ Husaria istniała przez niemal trzy wieki (1500–1775) – zob. R. SIKORA: *Z dziejów husarii*. Warszawa 2010, s. 11. Okres jej świetności przypadał jednak na lata 1576–1696 (zob. IDEM: *Fenomen husarii*. Warszawa 2013, s. 7).

² Píše o tym Radosław SIKORA: „jeden koń husarski kosztował od 200 do nawet 1500 dukatów (tj. równowartość 8,9–66,8 kg srebra), gdy za służbę na tym koniu husarz odstawał kwartalnie równowartość 0,2–0,4 srebra w postaci żołądu” (zob. *Z dziejów...*, s. 13–14).

³ Do najsłynniejszych współczesnych chorągwi husarskich zaliczyć można m.in. Podlaską Chorągiew Husarską, Małopolską Chorągiew Husarską czy gniewską Chorągiew Husarską Marszałka Województwa Pomorskiego. W 2012 roku zainicjowana

husarią przyczyniły się bez wątpienia również publikacje Radosława Sikory⁴, dla którego dzieła literackie poświęcone tej konnicy pełnią funkcję źródła historycznego.

Właśnie utwory traktujące o tej kawalerii będą przedmiotem mojego zainteresowania. O husarii pisali bowiem m.in.: Wacław Potocki, Hieronim Morsztyn czy Wespazjan Kochowski. Celem niniejszej rozprawy będzie zbadanie, jaki wizerunek husarza wyłania się z utworów ostatniego z wymienionych poetów – w jaki sposób zostali opisani walczący towarzysze oraz na jakich zasadach funkcjonują w jego wierszach charakterystyczne dla husarii elementy uzbrojenia⁵.

Autor *Niepróżnującego próżnowania...* krótko po zakończeniu edukacji został wysłany, w ramach pospolitego ruszenia, pod Beresteczko (1651). Od tego czasu aż do 1660 roku służył w wojsku, w tym także w chorągwi husarskiej koronnej margrabiego Władysława Myszkowskiego⁶.

Wespazjana z Kochowa Kochowskiego Niepróżnujące próżnowanie ojczystym rymem na liryka i epigramata polskie rozdzielone wydane w 1674 roku zawiera wiele utworów poświęconych życiu żołnierskiemu, słynnym bitwom oraz dowódcom. W zbiorze zawiera się kilka wierszy,

została również społeczna akcja „Husaria przed Pałac”, której celem jest postawienie husarskiej warty przed Pałacem Prezydenckim w Warszawie.

⁴ Prócz wykorzystanych w niniejszym artykule publikacji o husarii autorstwa Radosława SIKORY warte uwagi są też inne studia tego autora: *Kluszyn 1610. Rozważania o bitwie*. Warszawa 2010; *Lubieszów 17 IV 1577*. Zabrze 2005; *Niezwykłe bitwy i szarże husarii*. Warszawa 2011; a także bogato ilustrowany album, którego współautorem jest Radosław SZLESZYŃSKI: *Husaria Rzeczypospolitej*. Warszawa 2014. O tej formacji w ostatnich latach pisali również: Zbigniew HUNDERT (*Husaria koronna w wojnie polsko-tureckiej 1672–1676*. Oświęcim 2012) czy Kuba POKOJSKI (*Bitwa pod Tczewem 17–18 sierpnia 1627 roku*. Warszawa 2015).

⁵ O Wespazjanie Kochowskim, podejmując różne aspekty jego twórczości, pisali wcześniej między innymi Krzysztof OBREMSKI (*Dwa mejsanizmy: sarmackie przedmurze i romantyczny „naród umęczony”: „Psalmodia” – „Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego”*. „Przegląd Humanistyczny” 2004, nr 4 (385), s. 49–59), Ludwika ŚLĘKOWA (*Quadratum perfectum Wespazjana Kochowskiego: „Niepróżnujące próżnowanie – liryka polskie”, „Ogród panieński”, „Psalmodia polska”: uwagi o kompozycji*. „Pamiętnik Literacki” 2001, z. 2, s. 149–157), Magdalena PISKALA (*Kilka uwag o Epigramatach polskich Wespazjana Kochowskiego. Przyczynek do recepcji Acroamatum epigrammaticorum centuriae VII Alberta Inesa w epigramatyce polskiej XVII wieku*. „Roczniki Humanistyczne” 2008, z. 1, s. 153–167), Grzegorz TROŚCIŃSKI (*Pokutna muza w Niepróżnującym próżnowaniu Wespazjana Kochowskiego*. „Kieleckie Studia Filologiczne” 2000, t. 11, s. 27–36), Jacek KOWALSKI (*David, Horace et le hussard mystique: République, Foi et Église dans l’héritage de la poésie polonaise du XVIIe siècle*. „Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis” 2012, v. 7, i. 2, s. 99–107).

⁶ Zob. M. EUSTACHIEWICZ: *Wstęp*. W: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie. Wybór*. Oprac. M. EUSTACHIEWICZ. Wrocław 1991, s. VII; J. STARNAWSKI: *Wespazjan Kochowski*. Wrocław 1988, s. 5.

w których Kochowski bezpośrednio charakteryzuje husarzy, zwraca uwagę na ich wysokie morale, a także opisuje charakterystyczne dla najsłynniejszej jazdy w Polsce elementy stroju i uzbrojenia oraz taktykę wyróżniającą husarię spośród innych formacji wojskowych.

*Dawna Kanneńska, rozproszeniem wojska pod Piławcami odnowiona roku pańskiego 1648*⁷ to wiersz upamiętniający klęskę wojsk polskich pod Piławcami podczas powstania Chmielnickiego. Najprawdopodobniej jest utworem okolicznościowym napisanym przez Kochowskiego jeszcze w ławie szkolnej i związanym czasowo z wydarzeniem⁸. Niezależnie od tego, czy utwór został napisany przez ucznia, czy przez doświadczonego już towarzysza husarskiego, na uwagę zasługuje szczegółowy opis husarza, którego męstwo zostaje skonstrastowane z tchórzostwem żołnierzy odpowiedzialnych za piławiecką klęskę. Przegrana pod Piławcami – „hańba” oraz „blizna”, porównana do klęski Rzymian pod Kannami, ma za zadanie zahartować Polaków oraz uchronić ich przed popełnianiem w przyszłości błędów z września 1648 roku. Pamięć o porażkach jest bowiem w myśl utworu Kochowskiego równie ważna, co pamięć o wygranych. Autor *Niepróżnującego próżnowania...* krytykuje w utworze zarówno szeregowych żołnierzy, którzy „niemęsko, z hańbą opuszczają pole”, jak i pułkowników oraz rotmistrzów, którzy „za znak biegłości wojennej ten mają, gdy z złota piją, na srebrze jadają”⁹. Lekkomysłne i niehonorowe, ceniące sobie jedynie „długie obiady” i „gorące pasztety”, wojska spod Piławiec przeciwstawione zostają wzorowym rycerzom – dawnym Sarmatom, którzy, nawet jeśli przegrywają, są przyczyną niewielkich strat w szeregach wroga:

Czemuż? Bo oni doświadczeni męże
Potrzebne brali na wojnę oręże:
Paiż hartowny, z straszą szyszak kitą,
Mocne karwasze, zbroję nieprzebitą.

⁷ Wszystkie cytaty pochodzące z tego wiersza podano za: W. KOCHOWSKI. *Niepróżnujące próżnowanie ojczystym rymem na liryka i epigramata polskie rozdzielone i wydane. Wybór.* Oprac. W. WALECKI. Warszawa 1978.

⁸ Przekrojowo o stanowiskach badaczy dotyczących chronologii utworów Wespazjana Kochowskiego pisze Maria EUSTACHIEWICZ (*Wstęp*. W: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie...*, s. XII–XIII) oraz Stefan NIEZNANOWSKI (*Liryki Wespazjana Kochowskiego. Zarys problematyki*. W: *Wespazjan Kochowski w kręgu kultury literackiej*. Red. D. CHEMPEREK. Lublin 2003, s. 11).

⁹ Maria EUSTACHIEWICZ zwraca uwagę na częste pojawianie się w poezji Kochowskiego satyrycznego obrazu żołnierzy skupionych wokół stołu biesiadnego (zob. *Liryka Wespazjana Kochowskiego*. W: M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: *Nad lirykami Wespazjana Kochowskiego*. Wrocław 1986, s. 206).

Szabla u boku, koncerz ma pod nogą
I ta mu strojna husarską ostrogą,
Tygrys na grzbiecie pokrywa go srogi,
Pod samym hasze wałach wiatronogi.

w. 37–44

Enumeracja charakterystycznych dla husarskiego uzbrojenia elementów oraz zastosowanie pozytywnie wartościujących je epitetów („zbroja nieprzebita”, „paiż hartowny”, „mocne karwasze”, szyszak ze „straszną kitą”) ma za zadanie wzmocnić wizerunek husarza – wzoru do naśladowania, rycerza, który, w przeciwieństwie do żołnierzy spod Piławiec, nie pierzcha z pola bitwy. Kawalerzysta z utworu Kochowskiego jest niezwykły w walce dzięki „nieprzebitej zbroi”, a w przeciwniku wzbudza lęk za sprawą „strasznej kity” przytwierdzonej do hełmu. Konie husarskie wysoko ceniono w XVII wieku – należały do najlepszych i najdroższych wierzchowców. Autor *Niepróżnującego próżnowania...* podkreśla tak pożądaną w boju zwinność i szybkość konia, ukazując go w ruchu – wałach bowiem „hasze” pod żołnierzem, oraz określając go słowem „wiatronogi”. Husarz opisany w wierszu jest ponadto doświadczony i to zaprawienie w boju umożliwia mu ocenę przydatności wojennego wyposażenia – wszystkie wymienione w utworze atrybuty towarzysza są więc niezbędne, a przez to stają się wyznacznikiem wzorowego kawalerzysty.

Wiesław Majewski zwraca uwagę na niespecjalistyczne omówienie uzbrojenia husarskiego w utworze, co miałyby świadczyć o powstaniu wiersza jeszcze przed rozpoczęciem przez Kochowskiego służby w wojsku. Paiż, czyli małą tarczę kawaleryjską, z oporządzenia husarskiego usunął Stefan Batory w 1577 roku podczas reformy, która przekształcała husarię z lekkiej jazdy w cięższą. Pojęcie „paiż” nie pochodzi więc z technicznej terminologii wojskowej z czasów poety. Zdaniem Majewskiego użycie tego terminu może pełnić funkcję upoetyczniającą, być atrybutem stawianych na wzór przodków, jak również ostatecznym dowodem na brak obycia wojskowego Kochowskiego w czasie powstania utworu¹⁰.

Według Radosława Sikory tarcze używane przez towarzyszy w XVI wieku, w XVII odeszły do lamusa, jednak obecne są zarówno na XVIII-wiecznych obrazach, jak i w rejestrach rzeczy pocztu husarskiego¹¹. W tym świetle argumenty Majewskiego, który twierdzi, że „nie bardzo

¹⁰ Zob. W. MAJEWSKI: *Chronologia „liryków polskich” i „Kamienia świadectwa” Wespazjana Kochowskiego*. W: M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: *Nad lirykami Wespazjana Kochowskiego...*, s. 325–326.

¹¹ Zob. R. SIKORA: *Z dziejów...*, s. 67.

wiadomo, skąd autor mógłby zaczerpnąć szczegółowe wiadomości o uzbrojeniu husarskim sprzed niemal wieku¹², tracą swoją moc. Paź jest jedynym elementem husarskiego uzbrojenia, co do którego można mieć wątpliwość, czy faktycznie był używany przez husarię w czasie powstania utworu – pozostałe atrybuty wyliczone przez Kochowskiego są charakterystyczne dla „skrzydlatego rycerstwa” z połowy XVII wieku. Tarcza kawaleryjska wymieniona w liryku jednak – bez względu na to, czy faktycznie stanowi dowód na brak wojennego obycia poety – niewątpliwie wzmacnia wizerunek husarza jako niepokonanego rycerza.

Husaria była formacją prestiżową, wystawienie pocztu kosztowało towarzysza fortunę. W efekcie husarzami mogli zostać wyłącznie przedstawiciele bogatej szlachty¹³. Podobnie jak całemu stanowi szlachec-kiemu, nieobca im była zasada „zastaw się, a postaw się”. Na każdym kroku podkreślali swoją indywidualność oraz bogactwo, jak najokazalej starali się występować nawet w boju¹⁴. Mogą dziwić więc kolejne wersy utworu Kochowskiego:

Na nim nie droga ode złota gaza,
Lecz od rzemienia tylko a żelaza.
Na panu serdak z prostej tkany wełny,
Suchar a woda – bańkiet mu zupełny.

w. 45–48

Kochowski krytykuje destrukcyjne zamięłowanie do uczt oraz przepychu. Upatruje w nich bezpośrednią przyczynę klęski:

Złoto nie rani, ni piersi zasłoni –
Kto je ma, zbiega, kto go nie ma, goni.
Mizerny kruszec i te czacka twoje
W niebieśpiczne cię wdać mogą rozboje.

w. 89–92

Husarz u Kochowskiego staje więc do boju nie w złoconym, a w prostym oporządzeniu. Autor *Dziela Boskiego...* wyposaża rycerza jedynie w elementy niezbędne do walki, w tym również charakterystyczną dla

¹² W. MAJEWSKI: *Chronologia „liryków polskich” i „Kamienia świadectwa” Wespazjana Kochanowskiego*. W: M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: *Nad lirykami Wespazjana Kochanowskiego...*, s. 326.

¹³ Zob. R. SIKORA: *Z dziejów...*, s. 14.

¹⁴ Ibidem, s. 23.

towarzyszy husarskich tygrysią skórę¹⁵, która w kontekście utworu nie jest zbytkiem, lecz przez swą „srogość” stanowi element walki psychologicznej z nieprzyjacielem¹⁶. Złoto i kosztowności w myśl wiersza Kochowskiego są niepotrzebne i prowadzą jedynie do klęski. Stąd bardzo wyraźne podkreślanie skromności husarskiego ekwipunku – gaza jest „droga”, ale tylko dzięki temu, że sporządzona jest z żelaza i rzemienia, serdak zaś utkany jest z „prostej wełny”. Odpowiedzią na zamięłowanie piławieckich żołnierzy do biesiad jest prosty, żołnierski posiłek dawnego rycerza. W utworze tym stawianym na wzór Sarmatom, tak różnym od żołnierzy spod Piławieck, jest husarz, jego nieocenionym atutem staje się zaś niebywała skromność oraz doświadczenie na polu bitwy.

Husarz od Stryja Synowcowi zaciągającego się posłany oraz *Replika na to od Synowca Stryjowi*¹⁷ to dwa żartobliwe utwory z pierwszej części *Niepróżnującego próżnowania...*, z których wyłaniają się zupełnie odmienne wizerunki towarzyszy. Pierwszy z nich związany jest ze stereotypem husarza-bogacza zakorzenionym w świadomości zwykłego szlachcica zwracającego uwagę jedynie na husarski prestiż wynikający z bogactwa. Drugi to obraz husarza z perspektywy zaciągającego się towarzysza, postulowany i nie tyle wyidealizowany, co niezgodny z rzeczywistością.

W pierwszym utworze rad swojemu synowcowi zaciągającemu się do chorągwi udziela stryj. Kreuje się na znawcę husarskiego ekwipunku, szczegółowo opisuje wszystkie niezbędne towarzyszowi atrybuty, by ten mógł odpowiedniej „powagi zażywać”. Zdaniem stryja husarz ma wąsy, „denuszkę złoconą przy boku”, „w rękę nadziak trzyma złotolity” oraz „poważnym sobie postępuje krokiem”. Tu również Kochowski zastosował wyliczenie, tym razem jednak służy ono ośmieszeniu dwóch postaw: oceniań powagi rycerza na podstawie stopnia eksponowanej zamożności oraz zamięłowania do demonstrowania bogactwa wśród husarzy. Ten satyryczny bohater doszukujący się w stroju i odpowiednim sposobie chodzenia istoty rycerskości był już eksponowany w literaturze XVI wieku, głównie sowizdrzalskiej. Jednak ta postać, zdaniem Marii Eustachiewicz, „nabiera pod piórem Kochowskiego żywości i nieodpartego komizmu”¹⁸.

¹⁵ Charakterystyczną cechą wyglądu husarza była nie tylko zarzucana na ramiona skóra tygrysa, ale generalnie skóra dzikich zwierząt (zob. R. SIKORA: *Z dziejów...*, s. 13).

¹⁶ Na antytezę żelaza symbolizującego przodków oraz złota, będącego symbolem współczesnych, zwraca uwagę Maria EUSTACHIEWICZ (*Liryka Wespazjana Kochowskiego*. W: M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: *Nad lirykami Wespazjana Kochanowskiego...*, s. 206).

¹⁷ Wszystkie cytaty pochodzące z obu utworów podano za: *Wespazjana z Kochowa Kochowskiego pisma wierszem i prozą*. Oprac. K.J. TUROWSKI. Kraków 1862.

¹⁸ M. EUSTACHIEWICZ: *Wstęp*. W: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie...*, s. XXVIII.

Z responsu synowca w drugim utworze wyłania się koncepcja idealnego towarzysza husarskiego. Bratanek zręcznie zbija argumenty dotyczące kolejnych ważnych, zdaniem stryja, cech husarza. Okazuje się, że towarzysz niekoniecznie musi posiadać wąsy, mało tego: husarz o skromnej posturze może być waleczniejszy i zręczniejszy w boju, aniżeli ten o okazałym wyglądzie:

Nie mierzą chłopca w korzec, często mały bije
a wielki z piwnym wąsem nadstawuje szyję.

w. 19–20

Również blizny nie nadają powagi żołnierzowi – synowiec, opierając się na własnych spostrzeżeniach, ośmiesza bezkrytyczne traktowanie blizn jako dowodu na wojenne obycie. Przywołanie przykładu starożytnego władcy, znanego ze swych podbojów, wzmacnia kontrargument synowca:

Srąm husarza nie zdobi, nie był srąmowaty
Aleksander, co podbić pragnął oba światy.
Z wojny z przeciętą głową bardzom widział mało,
raczej im się to w giełdzie lub w karczmie dostało.

w. 23–26

Bratanek zwięźle i dowcipnie wypowiada się też na temat stroju husarza, przyszły towarzysz nie przywiązuje wagi do tak ważnej dla stryja okazałości ubioru, gdyż:

Pas, nóż, bot, czapka, portki, usarza nie zdobią,
Bez tego być nie mogą i co pługiem robią.

w. 29–30

Dzięki żartobliwemu charakterowi obu utworów krytyka w nich wyrażona jest raczej serdecznym zwróceniem uwagi na nieodpowiednią postawę husarzy. Towarzysza w myśl utworu nie zdobi bowiem szata, a: „Koń dzielny, kirys mocny, siodło i z koncerzem / ogromnym w boju czynią husarza rycerzem” (w. 33–34). To broń, wytrzymała zbroja, a także dobry wierzchowiec przede wszystkim stanowią o wartości żołnierza – dzięki nim może bowiem triumfować na polu bitwy.

W pierwszej części *Niepróżnującego próżnowania...* znajduje się poświęcony husarzowi utwór pod tytułem *Żal pogrzebny wielce grzecznemu bohaterowi j. m. p. Mikołajowi Raszowskiemu, towarzyszowi roty*

husarskiej j. m. wojewody krak. margrabie¹⁹. Wiersz jest jednym z wielu utworów żałobnych mieszczących się w zbiorze. Kochowski opiewa w nim bohaterskie czyny towarzysza, jego niezwykle zapał do walki, a także wprawnie wyjaśnia, dlaczego bohater utworu nie mógł zginąć w boju, choć to śmierć na polu bitwy w pieśniach żałobnych poety jest najbardziej honorowa²⁰:

Jednak na strzelbę kto naciera,
Rzadko od kule ten umiera,
A razu złego kto się chroni,
Lękliwego Śmierć bardziej goni.
Co nie potkało nigdy ciebie,
W wojennych szwankach i potrzebie,
Jednak twej przyszło polec głowie,
(Ach żalu) marnie tu we Lwowie.

w. 45–52

Husarz z utworu Kochowskiego to przede wszystkim znakomity jeździec potrafiący okiełznać nawet dzikiego konia. By jeszcze bardziej podkreślić jego umiejętności, autor *Niepróżnującego próżnowania...* porównuje go do mitologicznego Achillesa pobierającego nauki u centaura Chirona:

Któż rzeźwiej dosiadł dziczalego
Żrebca dziś w stadzie pojmanego,
Jakie pod tobą czyni gony,
Jakby z rok w szkole był ćwiczony.
Tej więc darskości Achil młody,
Gdy u Chirona biegł w zawody,
Konia kierując tym impetem,
Jakoby mu miał wyrósć grzbietem.

w. 21–28

Umiejętność niezwykle szybkiej jazdy konnej, tak ważna dla towarzyszy husarskich, łączy się w utworze z biegłością w posługiwaniu się dzirymem, kopią oraz łukiem:

¹⁹ Cytaty z omawianego wiersza podano za *Wespazjana z Kochowa Kochowskiego pisma wierszem i prozą...*, s. 49–50.

²⁰ S. NIEZNANOWSKI: *Liryki Wespazjana Kochowskiego. Zarys problematyki*. W: *Wespazjan Kochanowski...*, s. 16.

Kto lub dzirty lub kopije,
Goniąc na ostre tak zażyje,
W pogonią z łuku tak wymierzy,
Że każdą razą w cel uderzy

w. 29–32

Husarz zaprezentowany w utworze to człowiek pełen cnót, przedstawiający bitewną wrzawę nad „miękkie bety”. W utworze zostają uwydatnione jego konkretne umiejętności – to wprawa w posługiwaniu się kopią oraz łukiem, a także zdolności jeździeckie składają się tu na wizerunek dobrego żołnierza.

*Bogu chwała po zniesieniu Husseim Basze hetmana tureckiego pod Chocimiem, anno 1673, die Novembris*²¹ to utwór z ostatniej części *Niepróżnującego próżnowania...*, nazwanej *Lyrorum polskich epodon*. Ta pieśń nowiniarska²² utrzymana jest w konwencji dziękczynnej modlitwy. Podmiot liryczny w podniosłych słowach chwali Boga, dziękując mu za roztoczoną nad polskimi wojskami opiekę podczas bitwy, która rozegrała się pod Chocimiem 11 listopada 1673 roku.

Z uwagi na zakres tematyczny niniejszej rozprawy szczególnie interesujące będą fragmenty opisujące początek decydującego ataku wojsk polskich na Turków:

A w tem się odezwą głośnych trąb okrzyki,
Idą w żywy ogień polskich piechot szyki.
Wali się i jazda i wpada w okopy,
Bijąc te Cyklopy.

w. 37–40

Gdy w własnym poganin obozie przegraje,
Złamawszy szeregi w pole się udaje.
Niechący widomej śmierci dłużej czekać,
Bierze się uciekać.
Lecz tam na gotową wpada husaryją,
Ci ich po pięci biorą na kopiją,
Znowu jak wrzącego muchy od ukropu,
Hatra do okopu.

w. 45–52

²¹ Wszystkie cytaty z tego utworu podano za: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie...*

²² Por. M. EUSTACHIEWICZ: *Liryka Wespazjana Kochowskiego* W: M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: *Nad lirykami Wespazjana Kochanowskiego...*, s. 200.

Muzułmanie, osłabieni przez walkę toczoną we własnym obozie z polską piechotą i jazdą, podczas próby ucieczki natknęli się na już przygotowaną do ataku husarię. Porównani do mitologicznych cyklopów żołnierze nie mieli jednak szans na zwycięstwo z tą formacją. Informacja o przebiciu kopią pięciu Turków bynajmniej nie jest hiperbolą²³, jednak odnotowanie jej pokazuje sposób postrzegania uczestniczącej w bitwie husarii. To kopia staje się bowiem najbardziej śmiertelnym narzędziem w walce, a szarża najsukuteczniejszym sposobem ataku. Osmanowie, z którymi starcie porównane jest wcześniej z zejściem w „żywy ogień”, właśnie przez husarię zmuszeni są uciec do okopu.

Wespazjan Kochowski na prośbę króla wziął udział w kampanii wiedeńskiej 1683 roku. Został tym samym zobowiązany do przekazania relacji o wydarzeniach jako uprzywilejowany historiograf królewski. Już w 1684 roku powstały dwa teksty poświęcone bitwie pod Wiedniem: łacińskie dzieło historyczne *Commentarius belli adversus Turcas ad Viennam*²⁴ oraz poemat *Dzieło Boskie albo pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcyjej wojny tureckiej w roku 1683*²⁵. Bohaterem poetyckiej relacji jest Jan III Sobieski – odpowiednik Gofreda, pozostali bohaterowie poematu pojawiają się jedynie na chwilę, aby zaraz zniknąć²⁶. Według Marii Eustachiewicz wydarzenia przedstawione w utworze pełnią funkcję wzoru – „poeta modeluje je nie według tego jak było, lecz jak być powinno”²⁷.

W poemacie tuż przed opisem decydującego ataku „skrzydlatego rycerstwa” na Osmanów pojawia się deskrypcja rozmieszczenia jednostek taktycznych przygotowujących się do uderzenia. Husaria pojawia się tu wśród innych formacji, zostaje jednak wysunięta na pierwszy plan. To ona stoi na froncie całej armii i „najbardziej dodaje obrony” obu skrzydłom. W utworze została podkreślona bardzo ważna rola polskiej kawalerii pod Wiedniem – do jej zadań należy torowanie drogi innym

²³ Hetman Paweł Sapieha pisał o przebiciu kopią sześciu piechurów naraz podczas bitwy pod Połonką 28 VI 1660 roku (zob. R. SIKORA: *Husaria pod Wiedniem*. Warszawa 2012, s. 108).

²⁴ W. KOCHOWSKI: *Commentarius belli adversus Turcas ad Viennam*. Kraków 1684.

²⁵ Wszystkie cytaty pochodzące z poematu podano za: W. KOCHOWSKI: *Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcyjej wojny tureckiej w roku 1683 szczęśliwie rozpoczętej*. Oprac. M. KACZMAREK. Wrocław 1983.

²⁶ Zob. M. EUSTACHIEWICZ: *Wstęp*. W: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie...*, s. LIX; B. PFEIFFER: „*Nasz August*” i „*Rycerz Chrystusów*”. *Postać Jana III Sobieskiego w utworach Wespazjana Kochowskiego*. „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Literackie” 2004, z. 43, s. 11.

²⁷ M. EUSTACHIEWICZ: *Wstęp*. W: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie...*, s. LVIII.

jednostkom, one zaś, dzięki jej charakterystycznemu sposobowi ataku, mają mieć ułatwione zadanie:

Ażeby wojskom przyczynić ochoty,
Różnych narodów pomiesza szwadrony:
Tu między Niemców da pancerne roty,
Sam warztą między swych kładzie Saksony.
Ale najbardziej husarz swymi groty
Oboim skrzydłem dodaje obrony,
Bo gdy kopijmi przeciwny huf zmiesza,
Snadniej w tę dziurę za nim idzie Rzesza.

w. 521–528

Zdaniem Marii Eustachiewicz, centralnym punktem dzieła jest bitwa rozegrana przez anonimowych husarzy²⁸. Dwie oktawy opisujące szarżę przypominają „husarskie” fragmenty wcześniej omawianego utworu opowiadającego o zwycięstwie pod Chocimiem:

Husarz kopije jeno co swe włoży
Niejeden na szpil zostaje wetchniony,
Co ich nie tylko zmiesza, lecz strwoży,
Sztých nieuchronny i nie odłożony,
Bo kogo trafi tyrańsko się sroży
Biorący czasem i po dwie persony,
A drudzy pierzchną tak skwapliwym tropem,
Jak muchy przykrym sobie przed ukropem.

w. 617–624

Jednak tak oni ustępują kroku,
Iże zmieszani w lot do sprawy przydą,
Potem na odwrót, z którego chcą boku
Na lotnych koniach nieprzyjaciół zydą.
Dopieroż szablą dodają obroku
Ze krwi chrześcijan albo bystrą dzidą
Straszni jak znowu co dopiero bici,
Odnawiają bój męże znamienici.

w. 625–632

Dynamiczny opis ataku husarii oddaje atmosferę bitewnej wrzawy i paniki wywołanej przez „skrzydlate rycerstwo”. Efekt ten został osiągnięty przez autora *Niepróżnującego próżnowania...* między innymi

²⁸ Ibidem.

dzięki nagromadzeniu czasowników w czasie teraźniejszym („zostaje”, „ustępują”, „zyczą”, „dodają”, „odnawiają”). Ponadto poruszenie wśród muzułmanów zostaje zobrazowane przy użyciu tego samego co w *Bogu Chwała po zniesieniu Husseim Basze...* związku frazeologicznego „związać się jak mucha w ukropie”²⁹. Zwinność i zdecydowanie Turków, którzy błyskawicznie uciekają na boki, by ująć przed morderczymi kopiami i zaatakować Polaków ze skrzydeł, zilustrowane zostały poprzez zastosowanie określeń związanych z lotem: „zmieszani w lot do sprawy przydą”, „na lotnych koniach nieprzyjaciół zyczą”. Również tutaj kopia jest bronią, której się należy najbardziej obawiać i choć już nie przebija pięciu nieprzyjaciół, w dalszym ciągu wywołuje popłoch w osmańskich szeregach. Kochowski w poemacie nie pomniejsza jednak siły i wartości muzułmańskich kawalerzystów, wręcz przeciwnie – nie uchyla się przed odnotowaniem strat przez nich zadanych, a także podkreśla ich znakomite wyszkolenie oraz męstwo. Turcy w utworze są „straszni”, ale również są „znamienitymi mężami”, w których „godna chwały cnota”:

Jakoż i wtenczas przyznać im, że męże,
Gdyż i w poganach godna chwały cnota,
Od nich Potocki i Modrzewski lęze
Pamięci godni.

w. 633–636

Wojowniczość Turków została uwydatniona, by podkreślić odwagę i skuteczność husarii. Nic tak nie nobilituje bowiem wygranego, jak mężny przeciwnik. W utworze Kochowskiego nawet muzułmanin zasługuje na szacunek, jeżeli tylko na polu bitwy potrafi wykazać się walecznością i tak ważną dla żołnierza rozważą. Poeta w dwóch przytoczonych oktawach zawarł bowiem dokładny opis manewru stosowanego przez turecką kawalerię – pierzchała ona na boki, chcąc uniknąć najniebezpieczniejszego dla niej starcia frontalnego z husarzami³⁰. Żołnierze osmańscy również pod Wiedniem zeszli z linii natarcia śmiertelnych kopii, otoczyli Polaków i uderzyli na nich ze skrzydeł, atakując szablami i dzidami – doskonale zdawali sobie bowiem sprawę, jakie straty może poczynić w ich szeregach szarża husarii.

W utworze została odnotowana śmierć Stanisława Potockiego, starosty halickiego, który podczas bitwy był porucznikiem chorągwi husarskiej kasztelana krakowskiego Andrzeja Potockiego i rotmistrzem

²⁹ *Jak mucha w ukropie (w rosole)*. W: *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowio- wych polskich*. T. 2. Oprac. zesp. red. pod kier. J. KRZYŻANOWSKIEGO. Warszawa 1970.

³⁰ Zob. R. SIKORA: *Husaria pod Wiedniem...*, s. 221–222.

własnej chorągwi pancernej, oraz Andrzeja Modrzewskiego, podskarbiego nadwornego koronnego, również rotmistrza chorągwi pancernej. Pierwszy ze szlachciców zginął podczas najwcześniejszych utarczek Polaków z Turkami, prowadząc do boju prawdopodobnie cały szwadron, na który składała się chorągiew jego ojca, kasztelana krakowskiego, oraz jego własna jednostka³¹. Śmierć Stanisława Potockiego została szeroko skomentowana w źródłach i choć nie ma pewności, jaka była jej bezpośrednia przyczyna, bez wątpienia wywarła duże wrażenie na ówczesnych³². Andrzej Modrzewski zginął tuż przed atakiem husarii opisywanym przez Kochowskiego w przywołanych oktawach *Dzieła Boskiego* – podskarbi, pragnąc wykazać się odwagą przed królem, dołączył do husarzy Zbierzchowskiego i nie czekając na towarzyszy, samotnie natarł na muzułmańskich kawalerzystów. Ci ranili go dziurami i dziadami, ostatecznie nie mogli pozbawić go jednak głowy (co było ich zwyczajową praktyką), gdyż zmuszeni byli uciekać przed szarżującymi tuż za Modrzewskim husarzami. Również ta śmierć nie przeszła bez echa – poległy sprawował bowiem wysoki urząd w państwie, a na polu bitwy wykazał się niecodzienną odwagą³³. Bohaterska śmierć obu żołnierzy musiała wyrzucić spore wrażenie również na Wespazjanie Kochowskim, przywołanie ich nazwisk w poetyckiej relacji z bitwy wiedeńskiej nie jest przypadkowe. Obaj związani byli z husarią (choć Modrzewski przyłączył się w ostatniej chwili do tej formacji, ubrany w strój pancernej³⁴), obaj ponieśli śmierć na polu bitwy w sposób pożądany przez każdego prawdziwego rycerza.

W niniejszej rozprawie nie można również pominąć starannego opisu husarii zebranej w obozie na kilka dni przed bitwą wiedeńską znajdującego się w łacińskim dziele *Commentarius belli adversus Turcas ad Viennam* wydanym w Krakowie w 1684 roku:

Eminebant Hussari, armorum fulgore, ac procerioribus equis conspiciendi: isti capite galeam, pectore ferreum thoracem, ab humero Leopardi aut Tygridis exuuias praeferunt, seruitia militaria lupinis teguntur. Decempes in manu hasta, trigonali cuspide minax, cuius protensum ex

³¹ Zob. ibidem, s. 211.

³² O śmierci Stanisława Potockiego pisali w swoich diariuszach Stanisław Jan Jabłonowski, Mikołaj Dyakowski, królewicz Jakub Sobieski, Kazimierz Dłużewski, a także François Paulin Dalerac (por. R. SIKORA: *Husaria pod Wiedniem...*, s. 208–211).

³³ Śmierć Andrzeja Modrzewskiego została odnotowana przez Wojciecha Stanisława Chrościńskiego, Jakuba Sobieskiego oraz François Paulina Daleraca (por. R. SIKORA: *Husaria pod Wiedniem...*, s. 218–220).

³⁴ Ibidem, s. 221.

serico velum, lenior aura ventilat. Lateri acinax, equeo oblongior ensis adhaeret, dandis caesim seu punctim vulneribus; etiam scolpus adest ex vetere institutio. Ductoribus Ordinum inaurata ex aere tegmina, ac insigni arte brachialia; praeterea suspensi a colo clypei pendent, discolore serico texti, ac auro celatis vmbonibus Persicum in morem rutilantes. Eae hastatorum turmae, dum campo plano commeant, speciem a longe mobilis sylvae referunt, quasi ea coaequatis vertieibus, de loco in locum secederet³⁵.

Zwraca tu uwagę niezwykle dokładność opisu polskiej kawalerii. Kochowski kreśli obraz husarii w sposób pretendujący do miana naukowego – niewiele tu wartościujących epitetów czy innych środków mających na celu upoetycznienie tekstu. Niewątpliwie wynika to z charakteru całego dzieła – deskrypcja zgromadzonej w obozie pod Tulln³⁶ husarii ma przede wszystkim wiernie oddawać realia w przededniu bitwy, być obiektywnym źródłem historycznym. Z bardziej poetyckim obrazowaniem stykamy się dopiero w ostatnim zdaniu fragmentu, kiedy to Kochowski porównuje zebranych kopijników do lasu.

Wespazjan Kochowski swego czasu walczył w szeregach husarii i doświadczenie zdobyte na placu boju bez wątpienia umożliwiło mu wierne opisywanie tej formacji we własnych utworach. Autor *Dzieła Boskiego...*, kiedy kreśli obraz polskiego kawalerzysty, posługuje się fachowym nazewnictwem z zakresu XVII-wiecznej wojskowości, a także wiernie odtwarza przebieg bitew, w których brała udział husaria. Szarża tej formacji zarówno w wierszu *Bogu chwała po zniesieniu Husseim Basze...*, jak i w przytoczonych w niniejszym artykule oktawach *Dzieła Boskiego...* została opisana zgodnie z prawdą historyczną. Choć według Marii Eustachiewicz przedstawione w poetyckiej relacji z bitwy pod Wiedniem wydarzenia pełnią funkcję wzoru i są kształtowane według

³⁵ W. KOCHOWSKI: *Commentarius belli...*, Kraków 1684, s. 23. Przekład autorstwa Radosława WOLNIAKA: „Wyróżniali się husarze blaskiem zbroi i widokiem wysmukłych koni: mieli na głowie hełm, na piersi napierśnik żelazny, na barkach narzucone skóry lampartów i tygrysów, czeladź wojskowa okrywała się wilczymi. Dziesięciostopową kopię w ręku, trójkątny na kopi grot, do którego przymocowany był powiewający na wietrze proporzec z jedwabiu. Przy boku szabla; przy koniu długi miecz dający klute rany, także broń palna starym sposobem. Wodzowie nosili pozłacane spiżowe okrycia, wykonane z dużym artyzmem naramienniki, poza tym z szyi zwisały im tarcze jedwabiem różnobarwnym pokryte i mające umba złotem ozdabiane, na perską modłę błyszczące. Te oddziały kopijników, gdy zbierają się na polu, z daleka wyglądają jak poruszający się las, jakby połączone wierzchołki drzew z miejsca na miejsce się przemieszczały” (zob. *Husaria pod Wiedniem...*, s. 36).

³⁶ Zob. R. SIKORA: *Husaria pod Wiedniem...*, s. 36.

tego, jak powinno być³⁷, opisy odnoszące się do ustawienia poszczególnych jednostek wojskowych, a także samej szarzy wierne są rzeczywistości z września 1683 roku. Świadczy to o podyktowanej doświadczeniem umiejętności obserwowania przez Kochowskiego działań wojennych, jak również o jego zdolności precyzyjnego przekładania ich przebiegu na język poetycki.

Husaria, w świetle utworów poetyckich Kochowskiego, jest formacją wyjątkową i wyróżniającą się spośród innych. Towarzysze są przede wszystkim dumnymi, zaprawionymi w boju rycerzami, o ich wartości nie stanowi bogactwo, a wykazanie się męstwem podczas bitwy. Żądza sławy, odwaga, solidarność oraz siła fizyczna to elementy ethosu rycerskiego składające się w utworach poety z Kochowa na wizerunek idealnego husarza, który nawet jeśli przegrywa, robi to z godnością. Tym samym utwory autora *Dzieła Boskiego*... traktujące o jednej z najbardziej popularnych formacji wojskowych podejmują idee typowe dla czasów, w których powstały. Charakterystyczne dla sarmatyzmu przekonanie o konieczności ofiarnej walki za ojczyznę, a także troska o dobro zbiorowe³⁸ są obecne w „husarskich” wierszach Kochowskiego. Bowiem to właśnie towarzysz husarski w wierszach i poemacie poety z Kochowa jest tym dawnym Sarmatą, którego współcześni powinni brać na wzór, jest ostatnim rycerzem godnym naśladowania.

Bibliografia

- EUSTACHIEWICZ M.: *Wstęp*. W: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie. Wybór*. Oprac. M. EUSTACHIEWICZ. Wrocław 1991.
- EUSTACHIEWICZ M.: *Liryka Wespazjana Kochowskiego*. W: EUSTACHIEWICZ M., MAJEWSKI W.: *Nad lirykami Wespazjana Kochowskiego*. Wrocław 1986.
- HUNDERT Z.: *Husaria koronna w wojnie polsko-tureckiej 1672–1676*. Oświęcim 2012.
- Jak mucha w ukropie (w rosale)*. W: *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. T. 2. Oprac. zesp. red. pod kier. J. KRZYŻANOWSKIEGO. Warszawa 1970.
- KAUER E.: *Idea władzy w „Niepróżnującym próżnowaniu” Wespazjana Kochowskiego*. „Pamiętnik Literacki” 2005, z. 2.
- KOCHOWSKI W.: *Commentarius belli adversus Turcas ad Viennam*. Kraków 1684.

³⁷ Zob. M. EUSTACHIEWICZ: *Wstęp*. W: W. KOCHOWSKI: *Utwory poetyckie*..., s. LVIII. Badaczka przytacza przykład opisu spotkania cesarza i króla, podczas którego obaj monarchowie wygłaszają mowy na temat wzajemnego poszanowania i oddania.

³⁸ O ideach sarmatyzmu w twórczości Kochowskiego pisała również Elżbieta KAUER: *Idea władzy w „Niepróżnującym próżnowaniu” Wespazjana Kochowskiego*. „Pamiętnik Literacki” 2005, z. 2, s. 124.

- KOCHOWSKI W.: *Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcyj wojny tureckiej w roku 1683 szczęśliwie rozpoczętej*. Oprac. M. KACZMAREK. Wrocław 1983.
- KOCHOWSKI W.: *Niepróżnujące próżnowanie ojczystym rymem na liryka i epigramata polskie rozdzielone i wydane*. Wybór. Oprac. W. WALECKI. Warszawa 1978.
- KOCHOWSKI W.: *Utwory poetyckie*. Wybór. Oprac. M. EUSTACHIEWICZ. Wrocław 1991.
- KOCHOWSKI W.: *Wespazjana z Kochowa Kochowskiego pisma wierszem i prozą*. Oprac. K.J. TUROWSKI. Kraków 1862.
- KOWALSKI J.: *David, Horace et le hussard mystique: République, Foi et Église dans l'héritage de la poésie polonaise du XVIIe siècle*. „*Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*” 2012, vol. 7, i. 2.
- MAJEWSKI W.: *Chronologia „liryków polskich” i „Kamienia Świadectwa” Wespazjana Kochowskiego* W: M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: *Nad lirykami Wespazjana Kochanowskiego*. Wrocław 1986.
- NIEZNAŃSKI S.: *Liryki Wespazjana Kochowskiego. Zarys problematyki*. W: *Wespazjan Kochowski w kręgu kultury literackiej*. Red. D. CHEMPEREK. Lublin 2003.
- OBREMSKI K.: *Dwa mesjanizmy: sarmackie przedmurze i romantyczny „naród umęczony”: „Psalmodia” – „Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego”*. „*Przegląd Humanistyczny*” 2004, nr 4 (385).
- PFEIFFER B.: „*Nasz August*” i „*Rycerz Chrystusów*”. *Postać Jana III Sobieskiego w utworach Wespazjana Kochowskiego*. „*Acta Universitatis Wratislaviensi. Prace literackie*” 2004, z. 43.
- PISKAŁA M.: *Kilka uwag o Epigramatach polskich Wespazjana Kochowskiego. Przyczynek do recepcji Acroamatum epigrammaticorum centuria VII Alberta Inesa w epigramatyce polskiej XVII wieku*. „*Roczniki Humanistyczne*” 2008, z. 1.
- POKOJSKI K.: *Bitwa pod Tczewem 17–18 sierpnia 1627 roku*. Warszawa 2015.
- SIKORA R.: *Fenomen husarii*. Warszawa 2013.
- SIKORA R.: *Husaria pod Wiedniem*. Warszawa 2012.
- SIKORA R.: *Kłuszyn 1610. Rozważania o bitwie*. Warszawa 2010.
- SIKORA R.: *Lubieszów 17 IV 1577*. Zabrze 2005.
- SIKORA R.: *Niezwykłe bitwy i szarże husarii*. Warszawa 2011.
- SIKORA R.: *Z dziejów husarii*. Warszawa 2010.
- STARNAWSKI J.: *Wespazjan Kochowski*. Wrocław 1988.
- SZLESZYŃSKI R., SIKORA R.: *Husaria Rzeczypospolitej*. Warszawa 2014.
- ŚLĘKOWA L.: *Quadratum perfectum Wespazjana Kochowskiego: „Niepróżnujące próżnowanie – liryka polskie”, „Ogród paniński”, „Psalmodia polska”: uwagi o kompozycji*. „*Pamiętnik Literacki*” 2001, z. 2.
- TOŚCIŃSKI G.: *Pokutna muza w Niepróżnującym próżnowaniu Wespazjana Kochowskiego*. „*Kieleckie Studia Filologiczne*” 2000, t. 11.

Dominika Fesser

The Last Knighthood of Europe Polish Hussars in Wespazjan Kochowski's Works

Summary

The aim of this paper is to explore the image of Polish hussars emerging from the writings of Wespazjan Kochowski. The subject of reflection is mostly the ways of fighting of hussar *towarzysz* and the role of the characteristic hussar weaponry described in Kochowski's poems. The author of *Niepróżnujące próżnowanie* (*Not Idling Idleness*) was sent as part of levy in mass to Berestechko (1651) shortly after graduation. Thenceforth he was in the army until 1660, also in the Crown hussar company of margrave Władysław Myszkowski. Wespazjan Kochowski devoted a large part of his writings to soldier life, famous battles and commanders. This article analyzes the works of a poet-soldier, in which we find a first-hand description of hussars; they include verses from the collection *Niepróżnujące próżnowanie* (*Not Idling Idleness*) and excerpts from *Commentarius belli adversus Turcas ad Viennam* (*Memoirs from the Wars against Turks*) and *Dzieła Boskiego albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcyj wojny tureckiej w roku 1683 szczęśliwie rozpoczętej* (*The Work of God or Songs of Liberated Vienna*).

Keywords: hussars, Wespazjan Kochowski, *Niepróżnujące próżnowanie* (*Not Idling Idleness*)

Dominika Fesser

La dernière chevalerie de l'Europe La cavalerie lourde polonaise dans les ouvrages de Wespazjan Kochowski

Résumé

L'objectif de l'article est d'examiner l'image de la cavalerie lourde polonaise émergeant des ouvrages de Wespazjan Kochowski. On a focalisé nos réflexions avant tout sur les façons de décrire les compagnons de lutte et les principes selon lesquels fonctionnent dans les poèmes de Kochowski les éléments de l'armement caractéristique de la cavalerie lourde polonaise. L'auteur de *Niepróżnujące próżnowanie* (*Otium negotiosum* / *L'oisiveté non-oisive*), pas très longtemps après avoir terminé sa formation, a été envoyé, dans le cadre de l'arrière-ban, à Beresteczko (1651). De ce temps-là jusqu'à 1660, il a servi dans l'armée, y compris sous la bannière royale de hussards du margrave Władysław Myszkowski. Wespazjan Kochowski a consacré une majeure partie de sa création littéraire à la vie de soldat, aux batailles célèbres et aux commandants. Dans l'article, on a analysé ces ouvrages du poète-soldat dans lesquels il caractérise les hussards de manière directe. Parmi ces textes se sont trouvés les poèmes du recueil *Niepróżnujące próżnowanie* (*Otium negotiosum* / *L'oisiveté non-oisive*), les extraits de l'ouvrage intitulé *Commentarius belli adversus Turcas ad Viennam* et de *Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcyj wojny tureckiej w roku 1683 szczęśliwie rozpoczętej* (*L'œuvre de Dieu, ou les chants de la Vienne libérée et d'autres transactions de la guerre turque en 1683 heureusement commencée*).

Mots clés: cavalerie lourde polonaise, Wespazjan Kochowski, *Niepróżnujące próżnowanie* (*Otium negotiosum* / *L'oisiveté non-oisive*)